

EPİSTEMİK ADALETSİZLİK
İKTİDAR VE BİLMENİN ETİĞİ

MIRANDA FRICKER

ÇEVİREN
KADİR GÜLEN

GÜLRİZ UYGUR'UN SUNUŞU İLE

MIRANDA FRICKER

Felsefe doktorasını Oxford Üniversitesinde tamamladı (1996). Londra Birkbeck College, Sheffield Üniversitesi, CUNY The Graduate Center'da dersler verdi ve hâlen görev yapmakta olduğu New York Üniversitesine geçti (2022). British Academy (2016) ve American Academy of Arts and Sciences (2020) üyeliğine seçildi. Başlıca eserleri: *The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy* (Hornsby ile, 2000), *Reading Ethics: Selected Texts with Interactive Commentary* (Guttenplan ile, 2009) *The Epistemic Life of Groups: Essays in the Epistemology of Collectives* (Brady ile, 2016) *Routledge Handbook of Social Epistemology* (Graham, Henderson & Pedersen ile, 2019).

KADİR GÜLEN

Bursa'da doğdu (1986). Selçuk Üniversitesi'nde İktisat okudu (2010). *Yurt ve Dünya*, *Bibliotech*, *Praksis*, *Kitaplık* gibi dergilerde yazdı. Ankara Üniversitesi Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalından “Heidegger'in Hegel Felsefesinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi” teziyle mezun oldu (2018). Başlıca çevirileri: Thomas E. Wartenberg, *Küçük Çocuklar İçin Büyük Fikirler* (2018, Senem Kurtar ile); Erica Chenoweth ve Maria J. Stephan, *Sivil Direniş Neden İşe Yarar* (2018); Bryan Turner ve Simon Susen (ed.), *Pierre Bourdieu'nun Mirası* (2019); Frederick C. Crews, E. M. Forster'da *Hümanizmin Tehlikeleri* (2020); Brent Adkins, *Arzu ve Ölüm* (2020); *Kıyıda Köşeden Marksizm Kılavuzu* (2021); Charles Taylor, *Hegel ve Modern Toplum* (2021); Molly Farneth, *Hegel'in Toplumsal Etiği* (2021); Sarah Harasym (ed.), *Kayıp Yüzleşme* (2021), Robert Axelrod, *İşbirliğinin Evrimi* (2023), Stanton Samenow, *Suçlular Nasıl Düşünür?* (2023), Lawrence H. Keeley, *Uygurluktan Önce Savaşlar* (2023).

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ:	
EPİSTEMİK ADALETSİZLİKLE MÜCADELE ETMEK	11
ÖNSÖZ	23
GİRİŞ	27
BİRİNCİ BÖLÜM	
TANIKLIĞA DAYALI ADALETSİZLİK	38
1.1. İktidar	39
1.2. Kimliğe Dayalı İktidar	46
1.3. Tanıklığa Dayalı Adaletsizliğin Temel Meselesi	50
İKİNCİ BÖLÜM	
GÜVENİLİRLİK EKONOMİSİNDE İŞ BAŞINDA OLAN ÖNYARGI	70
2.1. Kalıp Yargılar ve Önyargıya Dayanan Kalıp Yargılar	70
2.2. Önyargının Ötesine Geçmiş Tanıklığa Dayalı Adaletsizlik mi?	86
2.3. Tanıklığa Dayalı Adaletsizlikten Kaynaklı Haksızlık	89
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ERDEM EPİSTEMOLOJİSİNE DAYANAN BİR TANIKLIK İZAHINA DOĞRU	113
3.1. Diyalektik Konumun Taslağını Çizmek	113
3.2. Sorumluluk Sahibi Dinleyici	123
3.3. Ablaki ve Epistemik Temelli Erdemli Algılama	130
3.4. Duyarlılığı Eğitmek	144

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TANIKLIĞA DAYALI ADALETİN ERDEMI	150
4.1. Önyargıyı Ortadan Kaldırmak	150
4.2. Tarih, Suçlama ve Ahlaki Düş Kırıklığı	168
BEŞİNCİ BÖLÜM	
TANIKLIĞA DAYALI ADALETİN SOYKÜTÜĞÜ	183
5.1. Hakikatin Üçüncü Temel Erdemi	183
5.2. Düşünce ve Etik Karışımı Bir Erdem	199
ALTINCI BÖLÜM	
ÖZGÜN ANLAMLAR: HAKSIZLIĞI YENİDEN ELE ALMAK	212
6.1. Sessizliğin İki Türü	212
6.2. Eksiksiz Bir Bilen Kişi Fikri	230
YEDİNCİ BÖLÜM	
HERMENEUTİK ADALETSİZLİK	237
7.1. Hermeneutik Adaletsizliğin Temel Meselesi	237
7.2. Hermeneutiğe Dayalı Marjinalleştirme	245
7.3. Hermeneutiğe Dayalı Adaletsizliğin Yarattığı Haksızlık	258
7.4 Hermeneutiğe Dayalı Adaletin Erdemi	269
SONUÇ	279
KAYNAKÇA	281
DİZİN	291

ÖNSÖZ

Ahlak felsefesini konu edinen her kitapta adaletle ilgili en az bir bölüm; bütünüyle adalet meselesine vakfedilmiş birçok kitap vardır. Ama adaletsizlik nerededir? Kuşkusuz, vaazlar... drama ve kurmaca adaletsizlik dışındaki şeylerle çok az ilgilenir ama sanat ve felsefe adalet meselesinden uzak duruyormuş gibi görünür. Bu ikisi adaletsizliğin basitçe adaletin yokluğu olduğunu ve neyin adil olduğunu bir kere öğrendiğimizde bilmemiz gereken her şeyi zaten bileceğimizi çantada keklik sayarlar. Gelgelelim bu kanaat yanlış olabilir. Sadece adalete göz dikilirse çok fazla şey kaçırılır. Adaletsizlik duygusu, adaletsizliğin kurbanlarını tespit etmenin güçlükleri ve birbirimize yaptığımız adaletsizliklerle yaşamayı öğrendiğimiz pek çok yordam, tıpkı kişiye özel adaletsizliğin kamu düzeyinde ilişkisi durumunda olduğu gibi göz ardı edilme eğilimindedir.

Judith Shklar, *The Faces of Injustice*, s. 15.

Dönem dönem etikçiler ahlak felsefesinin bir zamanlar pozitivist dil incelemesi rejiminin hükmü altında içe doğru infilak ettiği duruma şöyle bir göz atıp öznenin kendini aşamalı bir şekilde keşfettiği inancıyla rahat bir nefes alabilirler. Bunu büyük ölçüde ahlak psikolojisi diyebileceğimiz şeye; bir başka deyişle, insanların etik değerleri gerçekten deneyimlemesine dikkat çekerek yapmışlardır genellikle. Bu sayede canlı deneye daha yakından bakılmasıyla felsefenin can çekişmekte olan bir bölgesi yeniden hayata döndürülmüştür. Ben kimi zaman epistemologların yakınlarda kavramsal analiz rejimi

altında yürütülen epistemolojiye benzer bir geriye dönük değerlendirme yapıp yapmayacaklarını merak ediyorum. Benzerlikler biraz fazla vurgulanabilir, ama bana öyle geliyor ki epistemoloji fiili epistemik pratiklerle daha yakından bir ilişki geliştirmeye dönük birtakım çabalar sayesinde, bir zamanlar ahlakta söz konusu olduğu gibi, kapsam olarak aşama aşama genişletilip canlandırılmaktadır. Elinizdeki kitap bu çabalara yapılmış bir katkıdır; öyle ki itici gücü epistemik psikolojiyi daha bir ciddiye aldığımızda –yani esas meselemiz olarak bilginin sayesinde kazanıldığı ya da gerçekten kaybedildiği insani pratikleri aldığımızda– epistemolojinin önünde açılan olanakların anlamıdır. Daha belirgin bir şekilde ifade edersem şahsi ilgim zorunlu olarak toplumsal bakımdan konumlanmış özneler tarafından gerçekleştirilen epistemik pratiklere dönüktür. Söz konusu edilen toplumsal bakımdan konumlandırılmışlık kavramı sahnenin merkezine sosyal kimlik ve iktidar meselelerini koyar ve bu epistemik yaşamda belli bir etik boyutun –adalet ve adaletsizlik boyutunun– ifşa edilmesinin önkoşulunu oluşturur. Elinizdeki kitapta araştırılan felsefe sahası budur.

Bu araştırma adaleti değil, daha çok adaletsizlik meselesini ele almayı amaçlamaktadır. Judith Shklar'ın da işaret ettiği gibi, felsefe adalet hakkında fazla konuşur ama adaletsizlik hakkında çok az şey söyler. Bu kanaati sanat adına ileri sürmekte kesinlikle haksız olsa bile, felsefe hakkında vurguladığı nokta hem doğru hem de fazlasıyla önemlidir. Felsefenin ayırt edici niteliği merkezde insani varlıklar ve bu varlıkların gerçekleştirdikleri etkinliklerin rasyonel idealizasyonlarıyla meşgul olmasıdır. Filozoflar şeyleri doğru düzgün anlamının mahiyetini kavrama konusunda fazlasıyla isteklidirler. İyi güzel fakat söz konusu rasyonel ideallere ancak çok düzensiz bir biçimde yaklaşabilen insan pratiklerini anlamak istiyorsak, bu noktada kalmamız gerekir. Adaletle odaklanmak, adaletin norm ve adaletsizliğin talihsiz bir sapma olduğu izlenimini yaratacaktır. Ama bu açıkça oldukça yanlış olabilir. Keza a

priori bir adalet kavrayışı üzerinden adaletsizliği her zaman bir olumsuzluk olarak anlamamız gerektiği izlenimini uyarır. Fakat o kadar açık olmasa da anlamaya giden yol kimi zaman tam tersi istikamet olabilir. Benim burada özel olarak ilgilendiğim mesele epistemik etkinlik alanında iş başında olan adaletsizliktir. Ben bu alanda adaletsizliğin normal olduğu alanların varlığına ve epistemik adaletin bünyesinde neleri barındırdığını ortaya koymanın –hatta epistemik adalet diye bir şeyin var olduğunu anlamanın– tek yolunun epistemik adaletsizliğin negatif alanına bakmak olduğuna inanıyorum kesinlikle. Bu kitap, söz konusu negatif alanın incelenmesine adanmıştır.

Kitabın içeriği, Sanat ve Beşeri Bilimler Araştırma Kurulunun verdiği izin sayesinde Birkbeck Koleji bünyesindeki The School of Philosophy'nin sunduğu araştırma izni esnasında tasarlandı ve ben her iki kuruma da destekleri adına minnettarım. Temel fikirlerden bazıları ilk olarak birkaç sene önce British Academy Postdoctoral Fellowship (1997-2000) [Britanya Akademisi Post-Doktora Bursu] aldığımda ortaya çıktı ve sundukları bu fırsat ve imtiyaz adına kendilerine teşekkürlerimi sunuyorum. Üçüncü Bölümün bir kısmı “Epistemic Injustice and a Role for Virtue in the Politics of Knowing”, *Metaphilosophy*, 34, nos. 1/2 (Jan. 2003), 154-73 ve yeniden baskısı; M. Brady and D. Pritchard (eds.), *Moral and Epistemic Virtues* (Oxford: Blackwell, 2003), 139-58'deki tartışmanın geliştirilmiş bir hâli olsa da, bu bölümler burada ilk kez kamuoyuna sunulmuştur. Dördüncü ve Altıncı Bölümlerin her biri ise “Rational Authority and Social Power: Towards a Truly Social Epistemology”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 98, no. 2 (1998), 159-77'den yankılar taşıyor. Yedinci Bölümdeki malzemenin büyük bir kısmı ise şurada yayımlanmıştı: “Powerless and Social Interpretation”, *Episteme*, 3, 1-2 (2006).

Birmingham, Cambridge, Dundee, Hull, Leeds, Oxford, Sussex ve Warwick üniversitelerinde, LSE'de ve Londra Üni-

versitesi'ndeki Birkbeck Koleji'nde düzenlenen araştırma seminerlerinde ve Toronto Üniversitesi'nde senelik düzenlenen 2006 Episteme konferansında buradaki fikirlerin çeşitli permütasyonlarını kamuoyuna sunmuştum. Bu vesileyle katılımcılara paha biçilemez yapıcılıktaki yorumları ve soruları için en içten şekilde teşekkürlerimi sunuyorum. Bilhassa da taslak hâlindeki bölümleri okuyup yorumda bulunma nezaketi gösteren meslektaşlarıma ve dostlarıma fazlasıyla minnettarım; Jen Hornsby, Susan James, Sabina Lovibond ve Kate Summerscale; Anne Kelleher'e, Keith Wilson'a ve Oxford University Press'in (o zamanlar anonim olan) iki okuyucusuna, Chris Hookway ve Rae Langton'a tamamlanmış taslaklar üzerine yaptıkları son derece yararlı ve cesaret verici yorumları için özellikle minnettarım. Daktilo yazısı üzerinde olağanüstü dikkatli çalışması için Jean van Altena'ya teşekkür ederim. Son olarak, editörüm Peter Momtchiloff'a yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.

MIRANDA FRICKER